

Pokorný, Milan

K poznání specifčnosti lyrického výrazu

Opera Slavica. 2003, vol. 13, iss. 3, pp. 59-61

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117551>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

studiích *Tajomstvo človeka v tajomstve textu, Preklad ako ontologická pyramída, K problematike transferu v literárnej recepcii* apod. Autor navazuje na recepční pojetí translologie, jak se utvářelo a utváří v současné slovenské literární vědě obecně a translologii zvláště. Na konkrétních příkladech slovenského překladu Bělého románu *Petrohrad, Evžena Oněgina* a ruského překladu *Ódy na radost* Milana Rúfusesvou antropologickou koncepcí také konkrétně dokládá. V překladu *Petrohradu* z pera Evy Maliti-Fraňové spatřuje úspěšný pokus o literární překódování, překlad *Evžena Oněgina* z dílny Jána Štrassera chápe spíše jako příliš personalistický: „Štrasserov preklad je z profesionálneho hľadiska prijateľný. Prekladateľ upozornil v ňom na rôzne recepčné hĺbky, záľudnosti, aktuálne schválnosti. Lenže je to preklad príliš osobnostný, personalistický, individuálny a individualistický. Je to preklad štrasserovský, do ktorého Štrasser projektoval svoje i dobové výstrednosti, krajnosti a mantinelizmy...“ (s. 104). I když tento výklad Štrasserova překladu není jediný možný, zapojuje se do diskuse, která na Slovensku proběhla a v jistém smyslu ještě probíhá.

Kromě teoretické kontemplativnosti a přesahování konkrétního materiálu do obecných poloh je Červeňák cenný zejména tím, že systematicky zapojuje cizí literatury do slovenských, domácích souvislostí: jde zejména o ruskou literaturu, jejíž stopy tu krok za krokem odhaluje, a to i v zcela současné produkci.

Ivo Pospíšil

K poznání specifčnosti lyrického výrazu

Publikace mladého slovenského badatele Zoltána Rédeye *Výrazové tendencie súčasnej slovenskej lyriky* (Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2001) je sestavena ze studií, jež byly – až na výjimky – v druhé polovině devadesátých letu veřejně uváděny ve sbornících a odborných periodikách. Skutečnost, že navzdory šestiletému intervalu, během něhož texty vznikly, tvoří jejich souborné vydání vnitřně homogenní celek, svědčí o vyzrálém interpretačně-analytickém přístupu, neboť při chronologickém porovnání nelze zaznamenat změny základních metodologických východisek.

Pozornost je soustředěna na šest básníků, přičemž k čtveřici Ján Buzássy, Ján Ondruš, Ivan Štrpka, Jozef Urban, jež splňuje kritérium „současnosti“ anoncované v názvu, jsou jakožto porovnávací poetologické východisko zařazeny analýzy děl Valentína Beniaka a Ladislava Novomeského vznikajících, resp. vydaných již v 60. letech. Každému zkoumanému textu přisuzuje autor určitou charakteristiku, jež má význam nejen z hlediska konkrétního případu a zprostředkovaně poetické typologie dané básnické osobnosti, nýbrž nabývá i obecnější platnost definice jistého modelu výstavby básnické výpovědi. Například ve studii *Emotívna naladenosť a lyrický výraz – melancholickosť a nostalgia výrazu*, věnované básnické sbírce L. Novomeského *Stamodtiaľ* a iné, si autor klade otázku, nakolik je u básníka smutek abstraktně-symbolickou lyrickou kategorií, tedy výrazovou stylizací, a nakolik autentickým, životně procítěným fenoménem (sama formulace je poněkud zavádějící, neboť rozděluje proces myšlení a řeči) – a sjednocuje tyto prvky v složitě vnitřně strukturovaném pojmu melancholie.

Autor není v první řadě interpretem díla ve smyslu jeho popisného výkladu, tedy jistě obsahové a formálně tvarové sumarizace; daleko spíše je jeho analytikem. V popředí jeho zájmu o text stojí „tajemství“ estetického působení a účinku, tedy vnitřní struktura lyrického výrazu a vyjadřovacích prostředků. Cílevědomým průzkumem jemných nuancí vyjadřovacích prostředků prostřednictvím podrobných formálně versologických (tvaroslovných) a výrazově interpretačních rozborů tvoří publikace v oblasti literárněvědné reflexe současné slovenské literatury vítaný doplněk edičních řad monografických publikací výkladového charakteru, vydávaných shodou okolností též Filozofickou fakultou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře a nejnověji i Slovenským spisovatelem.

Minuciózní rozборы působí přesvědčivě rovněž díky důslednému používání instrumentálně metodologicky vycházejícího z dědictví strukturalismu a nitranské interpretační školy. Tímto ukotvením čelí autor jistě skepsi, formulované v úvodní poznámce jako „pochybnosť o možnostiach jednoznačnej objektívnej postihnuteľnosti výrazovej podstaty poézie, zmocnenie sa poetickosti a jej vyjadrovacích prostriedkov pomocou exaktných klasifikačno-parametrických identifikačných registrov, určitá nedôvera k samým definíčným a identifikačno-objektívizujúcim metodologickým prostriedkom literárnoteoretického scientizmu.“ Výrazem této skepsy je jistě i autorova odvaha pracovat v rámci odborného textu vycházejícího z ustálených metod vědecké práce s kategorií osobního estetického prožitku, která se mu v daném kontextu jeví jako nezastupitelný prvek napomáhající přesnějšímu, úplnějšímu poznání předmětu výzkumu. Autor vede s klasickým strukturalismem polemiku tehdy, když zpochybňuje dominanci strukturálně-syntagmatické průkaznosti básnické funkce jazyka na úkor stejně důležité stránky pragmatické. Zpochybňuje tedy absolutizující zaměření výzkumu na samotný výraz, slovo, jazyk jakožto materializaci záměru sdělení, aniž by byla brána v úvahu komunikační funkce tohoto záměru a jí odpovídající poetická funkce jazyka. Vůči převážně filologickému jakobsonovskému strukturalismu proto staví poetologicky zaměřenou doktrínu specifické kvality básnického textu, vyvozované z poetické funkce jazyka, jež ovšem nemusí být primárně závislá na přítomnosti symptomů tradičně přisuzovaných poetickému textu (jak ukazuje na příkladu poezie Štefana Strážaye). Jeho ambicí je proniknout za statický, typologicky klasifikačně popisný model, jak jej podává deskriptivní poetika, do konkrétní semioticky funkční procesuality. Takto chápeme autorův zřetel k pragmatickému aspektu funkčnosti básnického díla.

Strukturalistická tradice se v Rédeyově práci projevuje v úsilí postihnout specifčnost poezie jakožto autonomního projevu estetického zmocňování se světa (oproti kódu racionálně-empirickému, ale i např. oproti běžnému úzu hovorové řeči, jakkoli ani jmenované kódy nejsou pro poezii tabu a mohou být využívány jako legitimní prvky výstavby básnického textu). Ovšem poučenost strukturalistickými východisky nepostrádá, jak již bylo řečeno, jakobsonovskou metodologickou skepsi vůči poznatelnosti a racionální zpracovatelnosti toho, co činí poezii poezí. Praktická aplikace této metodiky, přínášející díky autorově důslednosti množství pozoruhodných zjištění, tedy nevede k plnému uspokojení jeho ambice proniknout k podstatě vztahu básnického výrazu a významu. Abychom byli konkrétní: ani dvacetistránková vzorová analýza krátké básně Valentina Beniaka nezavala autora pochybností o tom, zda morfologicko-strukturalní analýza je schopna poskytnout řešení problému interpretace či alespoň vnímání díla jako „komplexní semiotické reality“. Tato morfologicko-strukturalní analýza jej zajímá víceméně z hlediska semiotické spoluúčasti na výsledném recepčním účinku.

Naléhavost otázky po metodologickém klíči k určení specifčnosti poezie pocit'uje autor tím více, čím je blíže dílům svých současníků, jež jsou charakteristická záměrou transformací tradičních výrazových kódů poezie. Výsledkem je pocit nejistoty, mířící od otázek nad mírou postizitelnosti vyjadřovacích prostředků poezie k otázkám nad metodami literární vědy jako takové. Žádná exaktní metoda podle autora nezjistí míru poetické hodnoty jakožto klíčový ukazatel kvality básnického textu (a ostatně není schopna nalézt ani samotný klíč k posuzování, zda se vůbec jedná o básnický text či o text jiného druhu, například o reklamu). Právě tato otevřená manifestace nejistoty, doprovázená suverénními interpretačně-analytickými výkony, je sympatická, neboť připomíná, že věda – literární vědu nevyjímaje – je založena na otázkách, nikoli na odpovědích.

Milan Pokorný

Slovenský slovník ruských spisovatelů

Filozofická fakulta Univerzity Komenského a Ústav svetovej literatúry SAV vydaly s vročením 2003 *Krátky slovník ruských spisovateľov*. Kolektív autorů vedla doc. PhDr. Oľga Kovačičová, CSc. Slovník má 254 stran a obsahuje 100 hesel z ruské literatury XI. až XX.století. Má být podle předmluvy jádrem připravovaného velkého slovníku, který by měl obsahovat 500 hesel.

Českým a slovenským studentům se tak po nedávno vydaném brněnském *Slovníku ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů* a po českém překladu Kasackova *Slovníku ruských spisovatelů XX. století* dostává další užitečná příručka, v níž je reflektována nová etapa vývoje literárněvědné rusistiky po jejím odideologizování a za pochodu přehodnocované hierarchie hodnot. Tento proces má přirozeně v každé národní rusistice svá specifika v závislosti na recepci ruské literatury v tom kterém národním kontextu, ale je postupně objektivizován úsilím rusistů mnoha zemí, ruských pak v první řadě. Záleží tu ovšem i na celkovém stavu literární vědy, na množství a kvalitě monografických prací, sborníků a studií, které plní onu přehodnocovací úlohu samy o sobě, ale vlastně i jako podklad pro práce syntetické. A právě v tomto bodě má slovenská rusistika v období konce XX. století významné úspěchy jak při vydávání tematicky aktuálních sborníků, tak při publikování monografií Červeňákových, Eliášových, Kovačičové, Kusé, Panovové, Kupka, Paštekové a dalších.

S ohledem na předpokládaného konzumenta je tento první výběr spisovatelů orientován z větší části na XX. století, a zde pak i na méně v překladech frekventované básníky a prozaiky konce století. Tu jako vždy vzniká široký prostor pro recenzentovy polemické úvahy a subjektivní představy. Nehledě na perspektivy velkého slovníku, který dále leccos zkoriguje, přece se nemohu zbavit dojmu jisté nevyváženosti při volbě autorů právě z XX. století. Je logické, že by bylo nemoudré nevyužít kapacity záběru Valerije Kupka a nezařadit řadu básníků-konceptualistů, ale přece jen nebylo od věci pohovořit i o básnících, kteří na začátku 60. let proměnili tvář ruské lyriky (kromě uvedených Ajgiho, Vozněsenského a Achmadulinové např. i Jevtušenka nebo Rožděstvenského). Ještě významnější mezerou je patrně nezařazení u nás široce vydávaných autorů, jako je Viktor Někрасov, Vasilij Grossman nebo Leonid Leonov, nebo řady prozaiků z emigrace. Tyto výtky nejsou samozřejmě podstatné, vezmeme-li v úvahu vznik širšího slovníku nebo fakt,